

Hieronymus Lorm

Muž, jenž otevřel hluchoslepým svět

Publikace byla vydána ve spolupráci s nadačním fondem obětem holocaustu

Tam, kde za parnými pouštěmi
žhnoucí oblaka klenbu staví
tam vzhůru se štíhlý kmen napřimuje-
stromek, kvetoucí osaměle...

Do jemné kůry hloubí a ryje
špičaté ostří jedu.
Tu kapku prýští, světlé a jasné,
osamělému stromku k bolu.
On krůpěje z ran svých nechává téci
změněné v balzám, co hojí a léčí.

Ze stromu těžce zraněného
se jasná slza roní
a zastavuje hořkostí zředěných
několik jiných slzí.
Přeložila autorka, přebásnila Zdeňka Jelínková

ISBN 978-80-85088-40-3

Strana 5 - začátek

V úvodní básni k pohřební řeči pronesené nad márami Hieronyma Lorma popisuje moravský zemský rabín Dr. Baruch Jacob Placzek tuto podivuhodnou osobnost jako osamělý strom, jenž - přestože zasažen mnoha bolestmi a hořkostí – dokáže vydat slzy, které se mění v léčivý a hojivý balzám. Kdo byl onen strom? Jak žil a proč ho autor básně takto nazval? Jaké nepředstavitelné utrpení v podobě hluchoslepoty dokázal tento člověk překonat a přitom tvořit, žít plnohodnotný život a v neposlední řadě zanechat odkaz, jenž přežil více jak sto let? Na tyto a další otázky se pokusí zodpovědět publikace, kterou držíte v rukou.

Mikulov si v roce 2011 připomněl 190. výročí narození svého významného rodáka, jehož jméno – Hieronymus Lorm – je však široké veřejnosti až překvapivě málo známé. Do historie se zapsal nejen jako hluchoslepý básník, spisovatel, filozof a novinář, ale především jako tvůrce prstové dotykové abecedy pro hluchoslepe, která se nazývá po svém autorovi – Lormova.

Strana 6 - začátek

Obrázek č. 1: vyznačení Lormovy abecedy na dlani.

Obrázek č. 2: Lormův rodný dům v Mikulově, který se nachází v dnešní Brněnské ulici.

Hieronymus Lorm (1821-1902)

- Hieronymus Lorm (vlastním jménem Heinrich Landesmann) se narodil 9. srpna 1821 v Mikulově jako druhorozený syn vážného židovského obchodníka žijícího ve zdejší židovské čtvrti.

V té době byla mikulovská židovská komunita nejvýznamnější na Moravě. Sídlil zde moravský zemský rabín (v domě Lormova narození to byl Mordechaj Benet,

Strana 7 – začátek

zvaný zázračný rabín), existovalo zde na dvanáct synagog a žilo zde více jak 3 500 Židů. Landesmannovi nejsou však v pramenech uváděni jako familiantská rodina (*vysvětlivka: Od 18. století se zaváděl na území habsburské monarchie tzv. familiantský zákon, který reguloval počet Židů ve městech. Vedle dalších nařízení se jednalo hlavně o pevně stanovený počet rodin (od toho „familianti“), jenž na daném místě nesměl být překročen.*), lze tedy předpokládat, že zde pobývali jen krátkou dobu.)

Když byl Heinrichovi sotva rok, přесídlila rodina do Vídně, kde otec Christian Landesmann roku 1822 založil známý obchodní dům C. Landesmann & Sohn. Mladý Heinrich začal navštěvovat školu u sv. Anny a odtud byl záhy odeslán na gymnázium. Ve dvanácti letech se začal tento nadaný a chytrý chlapec vzdělávat na polytechnické škole, soukromě pak také studoval hudbu. Podle názoru jeho učitele, známého pianisty Josefa Fischofa (1804-1857), disponoval mladý Heinrich všemi předpoklady j životní dráze klavírního virtuosa. Těžce se proto vyrovnával s těžkostmi, které jej zakrátko zasáhly.

V roce 1834 náhle postihla mladého Heinricha choroba, kterou nelze ani dnes přesně stanovit, projevila se však problémy se zrakem i sluchem. Chlapec podstoupil krátký lázeňský pobyt v Teplicích, kde se mu oba smysly zhoršily takřka ze dne na den. O dva roky později, tedy v pouhých šestnácti letech, ztratil sluch zcela.

Vypořádat se se ztrátou tak důležitého smyslu, jako je sluch, muselo v dorůstajícím mladíkovi budit mnoho zoufalství a skepse, které u něj nakonec vyústily v životní filozofii založenou na pesimismu. S hořkou ironií vzpomínal na své léčení v Teplicích: „Několik lékařů zmateně a marně hledal příčiny. Protože jsem sám cítil víc bolesti nad touto ztrátou, bránil jsem se jakémukoliv vyšetření a jejich zájem o jeho příčinu mně byl cizí.“

Pro ztrátu sluchu se musel vzdát své milované hudby a zanechat běžného studia na polytechnice. Vzdělával se sám již pouze četbou. Útěchu nacházel v soukromém studiu poezie a filozofie, jež se mu staly smyslem života.

V této době začal psát básně a publikovat je v Allgemeine Theaterzeitung. Jeho první báseň byla otisknuta v Oesterreichische Morgenblatt v roce 1837 – tedy vskutku krátce po ztrátě sluchu, napsal ji v pouhých šestnácti letech:

Strana 8 - začátek

Nářek hluchého

Když zefír jemně k večeru vane,
klid znavenému kyne,
to zvon volá k modlitbě,

pobožnosti světlo svaté rozsvěcuje.

Já ubohý zvon neslyším.

Když srdce často těžké a v úzkosti je,
oblak chmurý nás obklopuje
a náš pohled nahoru míří,
osvěžuje nás hudba lry,
která se jemně bolestí prodírá.

Já ubohý lyru neslyším.

Když nás o drahé smrt připraví,
když osudem jsme zraněni,
pozemským štěstím opuštěni
a příteli si na tu bídu stěžujeme,
je to on, kdo nám útěchu věnuje.

Já ubohý útěchu neslyším.

Protože zní píseň z prsou mých,
tak těžce a tupě, plna chmury.
Co potěšit má, co to je?
Co naplní mé srdce chutí?
Tu přiznávám drahocenně:

Já ubohý neslyším nic.

Přeložila a přebásnila Zdeňka Jelínková

Strana 9 – začátek

- Heinrich vyrůstal ve velmi kulturní atmosféře. Velkou úctu chovala ke svému otci, o kterém se vyjádřil jako o „člověku s rozmanitým vzděláním a velkým znalci a ochránci hebrejské literatury“.

Díky otcovu salónu, jež navštěvovaly význačné literární osobnosti tehdejší rakouské metropole, měl možnost se setkat s mnohými slavnými literáty, jako byli Friedrich Bodenstedt, Christian Friedrich Hebbel, Berthold Auerbach (vlastním jménem Moses Baruch), Karl Beck, Betty Paoli, Louise Neumann a další. Bodenstedt popsal později rodinu Landesmannových: „*Středem pozornosti se stal vedle dvou dcer i mladší syn pána domu, Heinrich Landesmann, který nám své mimořádné duchovní nadání prokázal už jako dítě*“. Jak je tedy zřejmé, měl Heinrich předpoklady stát se dobrým literátem.

V červenci 1845, tedy osm let po ohluchnutí, postihla čtyřiatvacetiletého Landesmanna další životní tragédie – dostal oční zánět, jenž měl za následek úplné oslepnutí levého oka, přičemž stav pravého se značně zhoršil. To vyvolala další vlnu dlouhodobých depresí. Někteří Lormovi životopisci dokonce hovoří o sebevražedných sklonech mladého

nadějného literáta. Bylo to jedno z nejtěžších období Lormova života, které se mu naštěstí podařilo překonat, avšak pocit utrpení v něm zůstal hluboce zakořeněn a odrážel se i v jeho básnické tvorbě. Jaroslav Vrchlický popsal jeho poezii takto: „*Poesie osamělé, pesimisticky naladěné osudem i životem, poesie úzkého horizontu jedné bytosti, myšlenkově těžká, hluboká, záživná, ale jen v sobě v svém utrpení a bolesti zakotvená, k sobě se vždy vracející, sebou a svým duševním žitím docela uzavřená.*“

V literatuře a filozofii dával mladý Heinrich přednost svým současníkům, jako byl Johann Wolfgang Goethe, Walter Scott, a řadě francouzských autorů. Pečlivě prostudoval dílo známého německého filozofa Arthura Schopenhauera, jehož skeptická filozofie se mu zdála vzhledem k jeho vlastnímu utrpení velmi blízká. V této době se z Landesmanna začal vyvíjet lyrický básník. Po vydání několika kritik a básní v novinách přichází na svět jeho literární prvotiny – epická báseň *Abdul*, která byla nazývána „mohamedánským Faustem“. Knižně byla vydána až v roce 1852. V tomto díle je zahrnut základ pozdější Lormovy filozofie.

Strana 10 - začátek

- Mládí prožil Heinrich v tzv. metternichovském absolutismu, v době kdy byly utlačovány veškeré projevy svobodného ducha a byla zavedena cenzura. V jednom dopise svému příteli se Lorm zmiňuje o této době jako o „*nechutné a politicky nedospělé*“. Proti praktikám tohoto režimu ostře vystupoval. Stal se tvrdým kritikem politického i literárního života té doby. Ve veřejných vystoupeních se dožadoval práva na svobodu slova.

Za své postoje býval ovšem pronásledován, a proto začal užívat pseudonymu Hieronymus Lorm. Jméno Hieronymus (česky Jeroným) si zvolil podle sv. Jeronýma, který psal o osamělosti a vlastní život dokončil v samotě jako poustevník; příjmení Lorm přejal od svého oblíbeného hrdiny z románu anglického romanopisce George Payne Rindforda Janmese – De L'Orme, s nímž se cítil být spřízněn. Tento pseudonym užíval pak po celou svou další tvorbu a pod ním je znám dodnes.

Lorm také bývá považován za zosobněný symbol emancipačních snah doby předbřeznové (*vysvětlivka: tzv. předbřeznová doba je obecné časové ohraničení pro období od vídeňského kongresu (1815-1816) po začátek revolucí probíhajících v letech 1848-1849 (ve Vídni proběhla v březnu). Tato doba se také označuje v habsburské monarchii jako období metternichovského absolutismu podle ministerského předsedy vlády knížete Metternicha*). poval i proti předsudkům vůči Židům, kteří nebyli před revolucí roku 1848 plnoprávními obyvateli státu.

Před hrozbou zatčení odešel Lorm koncem listopadu 1846 se svým přítelem literátem Moritzem Hartmannem do Německa, kde mohl dál svobodně publikovat. Doba předbřeznová hrála velkou úlohu v celé jeho tvorbě. V mnoha jeho dílech, ať už se jedná o romány, novely, básně či dramata, jsou hrdinové a děj zasazeni právě do tohoto období.

- Nejprve se Lorm usadil v Lipsku. Roku 1847 zde vyšla jeho první kniha – *Wien's poetische Schwingen und Federn* (Vídeňské literární vzlety a pelichání). V onom souboru studií ostře kritizoval vídeňské poměry v době vrcholu metternichovského absolutismu.

V Berlíně, kam se posléze s Hartmannem uchýlil, přijímal jako zcela neznámý básník návštěvy literárních velikánů tehdejší doby. Již tehdy bylo možné domlouvat

Strana 11 – začátek

Obrázek č. 3: Titulní list Lormovy knihy - Wien's poetische Schwingen und Federn

Strana 12 – začátek

se s postiženým literátem většinou jen písemně. Jakmile kvůli zhoršujícímu se zraku přišel o možnost odezírat řeč ze rtů, zkoušel jinou metodu – vkládání prstů ruky mezi rty mluvící osoby. Uvědomoval si však nepřijatelnost tohoto způsobu.

Revoluční událostí roku 1848 zastihli Lorma v Berlíně, kde se dokonce i přes své postižení účastnil nočních bojů na barikádách. Za celý život se neocítl tak blízko nebezpečí jako tenkrát. Revoluce, která postupně zachvátila celou Evropu, se dotkla i jeho rodné vlasti. Po březnových událostech roku 1848 ve Vídni byl Metternich přinucen odstoupit a habsburská monarchie nastoupila cestu demokratizace. Tyto zprávy z domova naplnily Lorma velkou radostí a nadějí, rozhodl se tedy vrátit zpět do vlasti, aby se zapojil do budování nového státního zřízení, slibujícího mnoho liberálních pokroků.

- Po návratu do Vídně se prosadil v žurnalistice. Zpočátku psal různé kritiky v *Allgemeine Zeitung*, *Presse* a v *Stuttgarter Morgenblatt*. V roce 1853 se přestěhoval do Badenu, malého městečka nacházejícího se nedaleko Vídně. Zde v ústraní redigoval fejetonový plátek deníku *Wiener Zeitung*. Byl kriticky činný ve všech oblastech literatury a estetiky a jeho úsudky byly velice oceňovány. Komentoval politické společenské dění, psal romány, povídky, básně a divadelní hry, které se hrály ve vídeňském Bürgertheatru.

V roce 1856 se Lorm oženil se svou vlastní o devět let mladší sestřenicí Henriette Franklovou. V ní našel dojemně obětavou a starající se spřízněnou duši. Ze sňatku vzešly tři děti – dcera Marie (narozena roku 1857), o které bude zmínka ještě později, synové Ernest (narozen roku 1863) a Adolph (narozen roku 1867).

V roce 1867 se Lormovi zrak opět rapidně zhoršil. Podrobil se velmi těžké a náročné operaci, díky které se podařilo pacientovi zachránit minimální zbytky zraku na dalších čtrnáct let. Z této doby se zachovaly zprávy o jeho příznačně silné vůli. Číst a psát již tehdy dokázal s velkými obtížemi. Užíval proto speciální stenopeické brýle (*vysvětlivka: Těmito brýlemi vstupují do oka jen velmi úzké světelné paprsky, a dochází tak ke zvyšování hloubky ostrosti*) Čtení a psaní se stalo téměř nemožné a básník se

Strana 13 - začátek

musel stále více spoléhat na svůj vlastní systém, díky němuž mohl prostřednictvím své rodiny dále komunikovat se světem. V této době se Lorm věnoval výchově svých dětí, které s ním již od dětských let hovořily pomocí jeho vlastní dotykové abecedy.

Od sedmdesátých let 19. století vydával Lorm knižně své sbírky básní. Básně jsou převážně lyrického charakteru.

Jaroslav Vrchlický v prosinci 1901 na jedné ze svých přednášek výstižně přiblížil posluchačům Lormovo dílo: „*Jest melancholik hluboký, ale nezná pošklebku ironie a sarkasmu (...), přemáhá vždycky zoufalost, vidí svět tmavě a černě, ale nepromítá jej v karikaturu. (...) I v nejostřejších jeho výrazech kmitá naděje jeho příštího, bezedného optimismu. Nechť si praví: ‚Život má krásný jeden okamžik štěstí, ten poslední,‘ hledá již v zápěstí tomu lék (...). I Lormova žeň lyrická je svazkově malá (...). Lorm psal mnoho románů a novel (...) za to věčně*

svěží zůstane zvláštní skupina jeho knih, v kterých si utvořil svůj genre, v kterých má, tuším, málo následníků, tím méně rivalů. Je to genre estetické a filosofické meditace. (...)“

Obrázek č. 4: Portrét Hyeronyma Lorma od Michala Vondráčka

Strana 14 – začátek

Máj ve velkoměstě

Těch domů a ulic a kamenných stěn,
v nichž starost a práce a žalost je jen;
ni slunce tu nedává pocitu jara,
i máj sám jen básnická fikce je stará!
Však náhle dech lahodný ovane nás,
zo keře kdes daleko rozkvetly as.
Co jsou pak ty stavby, jež lidskou jsou prací?
Ty kamenné zázraky rázem se kácí
a pohádka zdvihá nás k nebesům teď
a pohádka zdvihá nás k nebesům teď.
Jak pustou se jeví nám ulice, zeď!
Nám pookřát dali jen květy a stromy –
jen rostliny křísí, však dusí nás domy!

Přeložil a přebásnil Otto Babler

Strana 15 – začátek

Novinářská činnost se však zdála Lormovi nudná, Také poměry ve středoevropské monarchii nespĺnily jeho očekávání, i když revoluce a zvláště pak prosincová ústava z roku 1867 přinesly úplnou emancipaci také židovskému obyvatelstvu. Stále zde však panovaly přežitě předsudky vůči Židům, proti čemuž Lorm vždy bojoval; toto téma také vnesl do mnoha svých děl. V některých se zmiňuje také o vztazích mezi Židy samotnými, které poznal ve Vídni.

V dubnu roku 1873, ve svých 52 letech, opustil Lorm již po druhé svou vlast a se svou rodinou odešel do Drážďan.

- *„U Němců mají zase novou theorii, kdo není hrbatý, slepý, kulhavá nebo hluchý, nemá právo psát i pesimistické verše. Majíť Němci básníka, Hieronymus Lorm, jenž jest vskutku děsnějším než Leopardi (...), jest slepý a hluchý. Ubozí básníci!“*

Z dopisu Jaroslava Vrchlického spisovatelce a překladatelce Sofii Podlipské z 26. 12. 1875

V nově vytvořené německé říši našel Lorm lepší porozumění a pochopení u čtenářů. Prožil zde své nejplodnější tvůrčí období, v němž se věnoval psaní románů. Za neznámější a nejzdařilejší jsou považovány *Die Schöne Wienerin*. (Krásná Vídeňanka) a *Die Mährische Grafín* (Moravská hraběnka). Velmi často se jedná o salónní dobovou četbu, kde jsou ústředním tématem milostné vztahy.

V této době se se zaujetím zabýval indickou filozofií. Psal básně a filozofické spisy – několikrát mu bylo vydáno dílo *Der Naturgenuß* (Požitek z přírody). V Drážďanech se mohl Lorm filozofii plně věnovat a místní list *Die Gegenwart* mu poskytl prostor pro jeho filozofické stati. Univerzita v Tübingenu mu pak v roce 1873 propůjčila čestný doktorát z filozofie.

V této době Lorm již většinou pouze diktoval nebo velmi pomalu psal na speciálním papíru, kde mu každá linka byla předem narýsována.

V roce 1882 oslepl úplně. Se svou rodinou i známými se dorozumíval pouze prstovou abecedou, kterou sám sestavil a s jejíž pomocí mu jeho dcera Marie po celých následujících dvacet let tlumočila korespondenci a literární díla. Marie

Strana 16 – začátek

Landesmannová píše, že už od svého dětství komunikovala ona i celá rodina s tehdy již silně slabozrakým otcem jeho prstovou abecedou.

I přes ztrátu dvou nejdůležitějších smyslů udržoval Lorm stále čilý, živý kontakt s veřejností. Naučil svou jednoduchou dotykovou abecedu kromě své rodiny také své přátele, kterých měl mnoho jak v literární, tak i básnickém světě, jak dokazuje bohatá korespondence, jež se zachovala. Psal si s mnoha literárními osobnostmi tehdejší doby, poutal ho například vřelý vztah s Marií von Ebner-Eschenbachovou.

Obrázek č. 5: 2 stránky z Lormova deníku (foto z publikace H. Lorm: Bekenntnisblätter, 1905)

Strana 17 – začátek

- Roku 1892 se Lorm odstěhoval s chotí a dcerou Marií do Brna k synu Ernstovi, který tu působil jako lékař. U něj strávil poslední léta svého života. Marie se stala jeho sekretářkou i předčitatelkou.

Lorma charakterizuje ve svém díle Ludwig Stettenheim, syn humoristy Julia Stettenheim, jako člověka, jenž i přes svůj vysoký věk měl aristokratické vzezření vyznačující se vzpřímenou postavou a vysoko klenutým obočím. Na důstojné tváři nebyly znatelné vrásky. Nápadné byly Lormovi krásné dlouhé a štíhlé ruce. Autor textu hovoří o Lormově přívětivé povaze a jeho velké zdvořilosti, zejména k ženám. Sám pro sebe byl básníkem-filozofem a bezdůvodným optimistou. V běžném kontaktu s ostatními lidmi málokdy dával najevo své utrpení. Naopak projevoval zdravý humor, který hrál významnou roli i v jeho dílech. Když nepracoval, neodmítal dobré víno, rád pil kávu a patřil mezi silné kuřáky doutníků. Šachy byly pro Lorma součástí života – hrál je rád i po úplném oslepnutí. Typická hra založená na logice se odrazila i v jeho práci.

- Lorm se houževnatě snažil udržet kontakt s kulturním a společenským životem a s děním v literatuře. Většinu svého času však věnoval filozofii. Roku 1894 vydal své nejznámější a stěžejní dílo *Der Grundlose Optimismus* (tedy bezedný či bezdůvodný optimismus), ve kterém zcela zásadním způsobem přehodnotil svou dosavadní skeptickou filozofii založenou na oprávněné beznaději a hlubokém pesimismu. I přes stupňující se zdravotní potíže dokázal na sklonku života dlouholetou skepsi překonat, což svědčí o obrovské síle jeho ducha. Ve svých dílech se postupně propracovával řadou meditativních estetických a filozofických esejů od beznaděje přes osobní rezignaci až k „bezednému optimismu“. Snad nejvýstižněji dokázal Lormovy myšlenky v tomto díle popsat Jaroslav Vrchlický ve své přednášce v prosinci 1901: *„Z pesimismu k bezednému optimismu (...). Analyse bolesti lidské (...) provedena je tu s nejcenějšou finesou (...). Výslednice této filosofie životní jest osvoboditi se od každého sobectví, sebelásky, žádosti, krátce ode všeho cíle, k němuž vášeň lidská směřuje. Pak se dle slov Hamletových může člověk považovati v ořechové skořepině samoty za krále nesmírných říší.“*

Strana 18 – začátek

Obrázek č. 6: Hieronymus Lorm ve svých sedmdesátinách (foto z publikace H. Lorm: Bekenntnisblätter, 1905)

Strana 19 – začátek

Oslava Lormových osmdesátin byla velkou událostí. Na podzim téhož roku ho však zastihl záchvat mrtvice a 3. prosince roku 1902 v rodinném kruhu skonal. Jeho poslední slova, podle dcery Marie, patřila osvěžujícímu nápoji, jež pil: „Bylo to dobré.“ V této větě jako by obsáhl svůj přístup k životu, k němuž dospěl přes mnohá a mnohá úskalí.

Hieronimus Lorm byl pochován v Brně na židovském hřbitově v Židenicích. Při jeho pohřbu pronesl moravský zemský rabín Placzek slova vyjadřující úctu pozoruhodnému člověku: „*V blízkosti má se vznášejí také neviditelní truchlíci géniové – oduševnělá Poezie, světaznalé Poznání a světobepínající Člověčenství.*“

Lormův odkaz je živý i dnes – ať již užíváním jeho prstové dotykové abecedy mezi hluchoslepými a nevidomými, nebo jeho duchovní silou, která je inspirující pro nás všechny.

*A hrozí také noc bolestmi
celý můj život uchopit –
nerozumný slunečný svit
nechce mé srdce opustit.*

Obrázek č. 7: Hrob Hieronyma Lorma (vlastním jménem Heinricha Landesmanna a jeho choti na židovském hřbitově v brněnských Židenicích)

Strana 20 – začátek

Lormova prstová dotyková abeceda

- Kromě literárního díla zanechal Lorm světu dorozumivací systém umožňující hluchoslepým komunikovat se svým okolím. Poté, co sám již hluchý oslepl, vytvořil abecední řeč na bázi dotekových znaků, která mu umožňovala i nadále udržovat kontakty se svými blízkými i širším okruhem přátel. Tato abeceda, dnes známá jako Lormova, se stále řadí mezi základní komunikační systémy hluchoslepých.

Již ve svých šestnácti letech, kdy jej postihla hluchota, začal porovnávat různé typy tehdejších „ručních abeced“. Žádná z nich ho však plně neuspokojila. Vytvořil proto zcela nový systém – dotykovou prstovou abecedu. Byla rychle zvládnutelná a zjednodušovala komunikaci mezi ním a nejbližším okolím.

Po úplné ztrátě zraku tehdy již roky neslyšící Lorm vytvořil jednoduchý dorozumivací systém založený na hmatovém poklepávání a stiscích dlaně, jenž mu umožnil komunikovat s rodinou a blízkými přáteli. Poprvé jej zveřejnila v roce 1908 (šest let po Lormově smrti) jeho dcera Marie Landesmannová a tento způsob komunikace s hluchoslepými se stal známým jak Lormova abeceda.

Původní abeceda byla vytvořena pro německý jazyk. Postupem doby byla její využitelnost pochopena v mnoha dalších zemích, a tak byla postupně transportována do řady jiných jazyků.

Oproti jiným formám komunikací s hluchoslepými je Lormova abeceda rychlá, srozumitelná a lehce naučitelná. Hodí se pro pružné a rychlé přepisování či předčítání. „*Jednou z největších předností této řeči je, že prodleva mezi stisky je srovnatelná s obrácením*

listu v knize“, uvádí Landesmannová ve své brožuře. Vzdělaný a nadále tvořící Lorm dokázal prostřednictvím dotykové abecedy vedle předčítání a diktování textu přijmout také notový záznam či hrát šachy. „*Dlaň ruky se dá srovnávat s klávesnicí klavíru, kdy hráč se velmi rychle naučí hrát automaticky, aniž by sledoval noty, stejně tak brzy se naučí poklepávat na prsty písmena, aniž by k tomu potřeboval sledovat ruku“*, vysvětluje Landesmannová výhody systému svého otce.

Díky tomu se abeceda rychle rozšířila a stávala se stále užívanější. Osvědčila se natolik, že se používá dodnes a i v současnosti patří mezi základní komunikační systémy hluchoslepých.

Strana 21 – začátek

Obrázek č. 8: K uctění významného rodáka se rozhodl Muzejní spolek v Mikulově v roce 2011 umístit pamětní desku na Lormův rodný dům. Autorem pamětní desky je akademický sochař Nikos Armutidis.

Strana 22 – začátek

Vývoj Lormovy abecedy

- První upravenou verzi Lormovy německé prstové abecedy pro české hluchoslepé použila Anna Sedláčková. Aquina Anna Sedláčková byla jednou z řadových sester sv. Karla Boromejského, které vykonávaly pedagogickou a pečovatelskou službu v Ústavu pro nevidomé v Praze na Hradčanech (dnes škola Jaroslava Ježka). Do ústavu byly tehdy přijaty dvě hluchoslepé dívky. Aby se s nimi mohli učitelé i spolužáci domluvit, adaptovala Anna Sedláčková Lormovu německou prstovou abecedu na český jazyk. Jelikož zavedla i písmena s českými diakritickými znaky, značně se od původní německé soustavy odchýlila. Způsob hmatového vnímání a orientace však byly obtížné a nepředcházely omylům při vzájemné komunikaci hluchoslepých osob.

Obrázek č. 9: Anna Sedláčková se svými svěřenkyněmi z Ústavu pro nevidomé v Praze

Obrázek č. 10: Unikátní dobová rukavice z ústavu pro zrakově postižené v Praze na Hradčanech, užívaná jako učební pomůcka při výuce prstové dotykové abecedy – v tomto případě pro děti z německy hovořících rodin, které ústav navštěvovaly do roku 1920.

Strana 23 – začátek

Obrázek č. 11: Současná dotyková abeceda využívaná hluchoslepými (kresba archiv občanského sdružení LORM)

Dnešní podoba české verze Lormovy abecedy vznikla na psychorehabilitačním setkání občanského sdružení LORM v červnu roku 1993 společnou prací hluchoslepých účastníků a odborných pracovníků LORM (*vysvětlivka: Občanské sdružení LORM – Společnost pro hluchoslepé – sdružuje od roku 1991 hluchoslepé spoluobčany, jejich rodinné příslušníky a zájemce z řad odborné i laické veřejnosti o problematiku osob s hluchoslepotou.*)

Za základ pro komunikaci hluchoslepých osob byla vzata německá verze Lormovy abecedy, která byla modifikována pro české prostředí. Vedly k tomu následující důvody: rychlost

komunikace, snadnost učení, snadnost hmatového vnímání a orientace jednotlivých hmatových znaků a pouze malý rozdíl ve frekvenci užití hlásek v českém a německém jazyce.

Strana 24 – začátek

Princip abecedy

- Ke komunikaci se využívá dlaňová strana nejlépe levé ruky. Prsty této ruky držíme mírně napjaté a roztažené. Podle potřeby je možno používat i dlaně pravé ruky. Mluvčí vyznačuje jednotlivá písmena svým ukazováčkem dotykem do dlaně a na prsty ruky příjemce dle následujícího schématu:

A	bod na špičce palce
B	čára po ukazováčku od špičky prstu k dlani
C	bod na zápěstí
D	čára po prostředníčku od špičky prstu k dlani
E	bod na špičce ukazováčku
F	současné stisknutí špiček ukazováčku a prostředníčku ze strany
G	čára po prostředníčku od špičky prstu k dlani
H	čára po malíčku od špičky prstu k dlani
CH	současné stisknutí špiček prsteníčku a malíčku ze strany
I	bod na špičce prostředníčku
J	stisk špičky prostředníčku ze strany
K	bod čtyř špiček prstu do dlaně
L	čára po prostředníčku od špičky prstu přes dlaň k zápěstí
M	bod pod malíčkem
N	bod pod ukazováčkem
O	bod na špičce prsteníčku
P	čára po vnější straně ukazováčku od dlaně ke špičce ukazováčku
R	postupné pokládání ukazováčku, prostředníčku a prsteníčku do dlaně
S	ukazováčkem kruh do dlaně
T	čára po palci od špičky prstu k dlani
U	bod na špičce malíčku
V	bod pod palcem
W	dvakrát bod pod palcem

Strana 25 – začátek

X	čára podél zápěstí zleva doprava
Y	čára pod prsty směrem od ukazováčku k malíčku
Ý	čára pod prsty směrem od ukazováčku k malíčku a pokračovat po vnější straně malíčku směrem ke špičce malíčku
Z	šikmá čára přes dlaň od palce k malíčku

Dlouhé samohlásky	krátká čára na špičce prsti pro příslušnou samohlásku směrem nahoru
Háček nad písmeny	bod mezi palcem a ukazováčkem před příslušnou hláskou
Číslo	lze vyjádřit dvěma způsoby

- Arabské číslice napsat obrysově do dlaně; označení tisíc, milión, miliarda zkratkou (tis., mil., mld.)
- Použít značení v Braillově písmu 1 = A, 2 = B, 3 = C, 4 = D, 5 = E, 6 = F, 7 = G, 8 = H, 9 = I, 0 = J, před číslicí použít čáru obráceného „L“ od zápěstí směrem ke špičce prostředníku

Nerozumím	zavřít dlaň
Omyl	lehké klepnutí do dlaně
Mezera mezi slovy	plochou ruky přejet jedenkrát po dlani
Otazník	ukazováčkem vypsát do dlaně obrys otazníku
Konec věty	plochou ruky přejet dvakrát po dlani

Doteková abeceda je určena pro přímý styk hluchoslepých s osobami v jejich společnosti a pro přímé učitelovo vyučování. Jinak však užívají hluchoslepí k psaní a čtení Braillovy abecedy.

Strana 26 – začátek

Mnemotechnická pomůcka při výuce Lormovy abecedy

A E I O U Y,
TO BYL DOBRÝ GULÁŠ HORKÝ S CIBULÍ,
CHUTNAL FAKTICKY NÁRAMNĚ,
MALÝ LABUŽNÍK QUIDO XAVER KOŽENÝ
JE ZASE RYCHLE V POHODĚ

Obrázek č. 12: Tlumočení mluvené řeči pomocí Lormovy abecedy v praxi

Strana 27 – začátek

LITERATURA

BOK, Václav – MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ, Věra – VESELÝ, Jiří a kol.: Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských. Praha 1987.

CANZ, Sigrid – DŽAMBO, Jozo: Verwethe Spuren. Deutschsprachige jüdische Schriftsteller aus Mähren = Zaváté stopy. Židovští spisovatelé německého jazyka z Moravy. München 2002.

HLAVÁČOVÁ, Jitka: Hluchoslepí mezi námi. Praha 2003.

KREISLER, Karl: Hieronymus Lorm. Schicksal und Werke. Brünn 1921.

LANDESMANN, Marie: Dr. Phil. Heinrich Landesmanns leicht fassliche und einfach ausführbare Finger-Zeichen sprache für Taubstumme, Taube, Taubblinde und Schwerhörige. Brünn 1908.

PLACZEK, Baruch Jacob: Nachruf gehalten an der Bahre Hieronymus Lor mam 5. Dezember 1902. Brünn 1902.

SMÝKAL, Josef: Hieronymus Lorm, tvůrce prstové abecedy pro hluchoslepé. K 165. Výročí narození autora. Otázky defektologie, roč. 29 (1986/1987), č. 9, s 243-246.

STRAUB, Julian: Hieronymus Lorm. München 1960.

VESELÝ, Jiří: Hieronymus Lorm und Adalbert Stifter. In: Mährische deutschsprachige Literatur. Eine Bestandsaufnahme. Beiträge der internationalen Konferenz Olmütz, 25.-28. 4. 1999 (ed. Ingeborg Fialová- Fürstová). Olomouc 1999, s 94-102.

VRCHLICKÝ, Jaroslav: Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou z let 1875-1876. Praha 1917.

WININGER, Salomon: Große Jüdische National –Biographie. Band 3: Harischo – Lazarus. Cernauti 1928, s. 580-583.

Strana 28 – začátek

Hieronymus Lorm – Muž, jenž otevřel hluchoslepým svět

Texty:

Dana Massowová

Foto:

Milan Karásek (str. 5 a 22 dole),

Dana Massowová (str. 6, 19, 21),

archiv Školy Jaroslava Ježka (str. 22 nahoře)

archiv občanského sdružení LORM (str. 26)

Grafická úprava:

Roman Fiša (CCB, spol. s. r. o., Brno)

Zodpovědná redaktorka:

Stanislava Vrbková

Sazba, zlom, tisk:

CCB, spol. s. r. o., Brno

Vydalo Regionální muzeum v Mikulově

Realizováno za finanční spoluúčasti Nadačního fondu obětem holocaustu

1. vydání

Mikulov 2011

ISBN 978-80-85088-40-3

ŽIDÉ V MIKULOVĚ

HISTORIE A PAMÁTKY

KONTAKTY A INFORMACE

Židovský hřbitov

Hřbitovní náměstí, 692 01 Mikulov

e-mail: info@ckmerlin.cz, tic@mikulov.cz

www.mikulov.cz

otevírací doba:

duben-květen, říjen: út-ne 11.00-17.00

červen-září: denně 10.00-18.00

Prohlídky s průvodcem lze objednat

Telefonicky na +420 519 512 368

Nebo e-mailem: info@merlin.cz

CK Merlin, s. r. o.

Kostelní náměstí 2, 692 01 Mikulov

Tel.: +420 519 510 388

Mikve

Ul. Brněnská (U staré brány)

Tel.: +420 519 512 368

e-mail: info@ckmerlin

Spolek přátel židovské kultury v Mikulově

Zámek 1, 692 15 Mikulov

Tel.: +420 519 309 019

e-mail: rmm@rmm.cz, www.rmm.cz

Turistické informační centrum Mikulov

Náměstí 1, 692 01, Mikulov

Tel.: +420 519 510 855

ŽÍDOVSKÝ HŘBITOV

Nejcennější dochovanou památkou židovské minulosti Mikulova je hřbitov. Svou rozlohou 19 180 m² náleží k největším v republice a svým významem je předním židovským hřbitovem na Moravě. Založen byl pravděpodobně již ve druhé polovině 15. století a v průběhu své existence byl několikrát rozšiřován. Je řazen k jedněm z nejstarších souvislých židovských pohřebišť u nás.

Na konci 19. století byla při vstupu na hřbitov vybudována významným vídeňským architektem Maxem Fleischerem eklektická obřadní síň, v níž je nyní umístěna expozice Spolku přátel židovské kultury věnovaná historii pohřebiště a tradicím židovského pohřebního ritu. Na celé ploše

hřbitova se nacházejí asi čtyři tisíce náhrobků, jeden z nejstarobylejších čitelných nese letopočet 1605. Na nejstarší část hřbitova – do jeho jižního a středního sektoru – vede původní západní cesta kolem opěrných zdí vybudovaných z náhrobních kamenů. Na střední část navazuje tzv. rabínský vršek s hroby moravských zemských a mikulovských rabínů. Jejich honosné renesanční a barokní náhrobky svědčí o vážnosti a proslulosti, již se ve své době těšili. Největším z nich byl patrně wunderrbi (zázračný rabín) Mordechaj ben Abraham Benet (zemřel 1829). Na rabínský vršek vede cesta podél mohutné východní ohradní zdi, dosahující ze spodní strany výšky až osmi metrů.

Mladší historické události připomíná rozsáhlý půlkruhový památník 25 židovským obětem bojišť první světové války a skromný památník 21 židovských vězňů z Maďarska, kteří byli v Mikulově zavražděni na konci druhé světové války. Nejkrásnější náhrobky pocházejí ze 17. století. Jsou to obdélné či čtvercové stély s dvojicí pilastrů lemující nápis a segmentovým a trojúhelníkovým završením. Jejich plastická výzdoba je velmi náročná, často s ikonografickými motivy. Na náhrobcích z 18. století se mnohdy vyskytují prvky moravského lidového umění (srdíčka, růže, tulipány), jiné jsou zdobeny motivem mušle, typickým mikulovským dekoračním prvkem. Modernější náhrobky ze druhé poloviny 19. století se již podobají křesťanským a zpravidla nesou německé nápisy.

Mikulovský židovský hřbitov je chráněn jako významná kulturní památka.

Texty: Regionální muzeum v Mikulově a Židovská obec Brno / foto: Regionální muzeum v Mikulově a Jan Halady (titul nahoře) / grafické zpracování: Zdeněk Halla / realizace: Avedon s.r.o

HISTORIE

Strategická poloha města na obchodní cestě z Vídně do Brna a vstřícný postoj vrchnosti přivedly od Mikulova početnou židovskou komunitu, který tu postupně vybudovala nejvýznamnější moravskou židovskou obec.

První zmínka o židovské přítomnosti ve městě pochází již z druhé poloviny 14. století, plně konstituovaná židovská obec vznikla před polovinou 15. století. Díky zřejmému hospodářskému přínosu, který přítomnost Židů pro město znamenala a který si vrchnost dobře uvědomovala, se Mikulov stal na celá tři století – od poloviny 16. století až do roku 1851 – centrem moravských Židů a sídlem moravského zemského rabína. Židé vynikali výborně vedeným obchodem a řemesly. Obchodovali s kramářským zbožím, dobyt看em, kůžemi vínem, vlnou i peřím, ale především s penězi. Měli ve své čtvrti vlastní školy, obchody, lázně, modlitebny i hřbitov. Od 16. století měla židovská obec vlastní volenou samosprávu v čele s rychtářem. Od 17. století se též v Mikulově konaly synody (sjezdy) moravského židovstva, existovala zde evropsky významná škola talmudických učení (ješiva). Po dlouhou dobu byla židovská obec v Mikulově nejen významnější, ale také nejpočetnější moravskou komunitou. Koncem 18. století mělo povolení k pobytu na Moravě 5 400 židovských rodin, z nichž 620 bylo usazeno právě v Mikulově. V první polovině 19. století tvořili Židé 42% všech tehdejších obyvatel města. Získáním plné občanské rovnoprávnosti v roce 1848 však začali Židé odcházet do větších měst a poslední tečku do kroniky mikulovských Židů vepsala druhá světová válka. Po její skončení se vrátilo zpět jen několik jednotlivců. Tito německy mluvící navrátilci tu však již nenašli místo k žití.

Z mikulovského ghetta pocházelo mnoho významných světských osobností, např. Josef von Sonnenfels (1733-1817), profesor státu a práva na vídeňské univerzitě a císařský poradce, jemuž se podařilo přesvědčit Marii Terezii o nutnosti zrušit útrpné právo. S Mikulovem je spojeno také jméno hluchoněmého a nevidomého básníka Hieronyma Lorma (1821-1902), autora dotykové abecedy.

ŽIDOVSKÁ ČTVRŤ

Židovské osídlení v Mikulově se soustřeďovalo do oblasti západního úbočí hradního kopce. Páteř čtvrti tvořila ulice Hlavní, dnes Husova, k níž postupně přibývaly další domovní bloky a ulice. Původně dřevěné stavby byly později nahrazeny domy zděnými. Pravidelný ráz ulice narušovala jen stavba Horní synagogy, umístěná z liturgických důvodů nakoso- Z prostorových příčin se židovská čtvrť dále rozrůstala ve svahu dolu do tzv. židovských zahrad a směrem ke Kozímu hrádku k židovskému hřbitovu. Zásadní změnu do rozsahu židovského osídlení nevnese ani ničivý požár v roce 1719, jemuž tehdy padlo za oběť celé ghetto. V období největšího rozmachu, kolem poloviny 19. století, se mikulovské ghetto rozkládalo na ploše 13,5 hektarů, zastavěné 317 domy, v nichž v té době žilo 3 500 obyvatel. Do dnešních dnů se zachovalo jen 90 objektů. Polovina z nich je prohlášena nemovitou kulturní památkou díky cenným architektonickým prvkům, které se v nich zachovaly. Některé ukrývají renesanční jádro či barokní klenby, jiné nesou klasicistní či secesní fasádu s mnoha kvalitními historickými staveními detaily. Působícím renesančním prvkem typickým pro Mikulov jsou rohová loubí v průčelí domů sklenutá křížovou klenbou na toskánský sloup.

Vedle obytných domů stály v židovské čtvrti též provozní budovy důležité pro život obce – radnice, rabinát, talmudická škola i světská škola, fungoval zde špitál, sirotčinec a chudobinec. V první polovině 19. století zde bylo v provozu nejméně dvanáct synagog a modliteben, především Horní a Dolní synagoga studovna bet hamidraš. K rituálnímu očištění sloužila nádrž s přírodní vodou – rituální lázeň zvaná mikve.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století byla se zemí srovnána většina židovského města. Změna společenské situace však naštěstí přála úsilí nových majitelů bývalých židovských domů, kteří citlivě rekonstruovali celou řadu budov tehdejšího ghetta.

SYNAGOGA

Nejstarší a dnes jedinou stojící mikulovskou židovskou svatyní je Horní synagoga, zvaná též Stará, Velká či Dómská. Na jejím místě stála synagogální stavba zřejmě již v polovině 15. století. Přímou předchůdkyní dnešní stavby byla zděná renesanční synagoga postavená v roce 1550, která byla po požáru v roce 1561 přebudována. V letech 1688-1689 byla na jižní straně přistavěna přízemní ženská modlitebna. Po jednom z nejničivějších mikulovských požárů v roce 1719 prošla synagoga zásadní přestavbou. Prostor hlavního sálu byl překryt čtyřmi barokními kupolemi sklenutými uprostřed na čtyřsloupový pilíř, jenž tvoří baldachýnem kryté řečniště. Tento unikátní architektonický typ přinesli zřejmě polští uprchlíci, jimž se Mikulov v polovině 17. století stal útočištěm.

Přestavbu synagogy řídil pravděpodobně architekt působící ve službách Dietrichsteinů Johann Christian Oedtl. Další z významných umělců, sochař Ignác Lengelacher, vytvořil impozantní schránku na Tóru – Aron ha Kodeš. Vnitřní výzdoba synagogy byla velmi bohatá – vedle ornamentů a hebrejských textů v blankytně modrých kupolích byla dekorována mnoha štukovými prvky. Z vybarvení interiéru se dochovalo kamenné umyvadlo ve vstupní předsíni a kamenný stojan s miskou na vodu v hlavním sále.

Horní synagoga byla k bohoslužebným účelům využívána až do roku 1938. Devastace stavby, způsobená v období nacistické okupace a nepřízní minulého režimu, poznamenala skvostný interiér hlavního sálu, přesto je mikulovská synagoga jednou z nejkrásnějších u nás. O záchranu této památky

se zasloužilo mikulovské muzeum, které ji i po jejím předání do rukou Židovské obce Brno užívá jako výstavní a koncertní sál.

V letech 2011-2013 bude v rámci projektu Revitalizace Židovských památek provedena zásadní rekonstrukce synagogy a po jejím znovuootevření zde návštěvníci budou moci zahlédnout novou expozici s názvem „Rabi Löw a židovská vzdělanost na Moravě.“